

ESSÈNCIA DEL DRAC

Jan Grau

Introducció

De totes les figures del bestiari festiu, cap altre ha gaudit ni gaudeix de tanta popularitat com el drac. Una bona mostra n'és el fet que en les èpoques magres del bestiari, la figura que més ha sobreviscut arreu de la nostra geografia ha estat el drac. Avui mateix, si donem un cop d'ull a l'inventari de bèsties de la festa, la més abundant segueix essent el drac.

Simbòlicament el drac és ambivalent, amb connotacions tant positives com negatives. La seva significació també és dual, tant pot representar el mal en el seu estat més pur, com és el guardià d'un tresor que tant pot ser material com espiritual. En aquesta segona significació, és també l'adversari que cal vencer per accedir a l'objectiu desitjat.

El drac com a símbol demoníac o del mal, s'identifica amb la serp, encara que físicament tingui parts de molts altres animals. La raó essencial, a més del fet del seu aspecte terrible, és que també ha de compendiar els quatre elements: terra, aigua, foc i aire. Per aquest motiu llença foc, té ales, té escates i té dents de llop o de lleó.

Els dracs són un compendi amb les parts dels animals més perilloses i que més han alimentat les pors dels nostres avantpassats.

El drac és la figura animal que més microsignificats té. Resumint només alguns casos, en alquímia els dos dracs enfrontats representen la neutralització de les tendències adverses. A la doctrina hindú, el drac és, entre altres coses, la immortalitat. A l'antiga Xina, el drac s'identifica amb l'emperador i per tant és una força celestial, creadora i ordenadora. A l'anglès país de Gales, es van enfrontar un drac blanc i un de vermell i són enterrats al centre de l'illa, és a dir la terra de Gales és un drac....

En qualsevol cas, tant en la vessant positiva com en la negativa, totes aquestes accepcions del drac no són altra cosa que diferents aspectes d'un símbol únic: poder diví i força espiritual.

Sant Miquel, el drac i l'infern

Habitualment, Sant Miquel té xafat sota el seu peu al dimoni, a l'hora que l'amenaça furiós amb l'espasa. En moltes ocasions i sobretot amb anterioritat a la popularitat de Sant Jordi, aquest dimoni és un drac. No el podem confondre amb Sant Jordi, perquè aquest capità general dels exèrcits celestials, a més de la cabellera rinxolada, porta les corresponents ales d'àngel.

En aquests casos, el drac és el mal en estat pur i per tant és ben lògic que sigui equiparat al dimoni. Ara bé, dins la iconografia cristiana, el més abundant és la boca d'un drac enorme assimilada a l'infern, amb tot de condemnants al seu interior. Aquesta imatge és molt comuna al marc de les portalades esculpides de les catedrals romàniques i gòtiques. Sempre és al costat dret mirant des de fóra i és el complement ideal de Sant Miquel i el dimoni que es reparteixen les ànimes tot pesant-les amb unes balances.

En els nomenaments de cavaller a l'Edat Mitjana, la fórmula que es deia era: "*Per Sant Jordi i per Sant Miquel, et nomeno cavaller...*"

La santedat que mata dracs

La tipologia general de dracs llegendaris vençuts per sants, no té res a veure amb accions violentes o enfrontaments sagnants. La llegenda més famosa és la de la Tarasca de Tarascó, a la Provença francesa. Allí aquesta bèstia, que no se sap si deu el seu nom al del poble o el poble el deu a la bèstia, es dedicava a assolir els entorns fins que Santa Marta se li va presentar, armada només amb la seva santedat. La Tarasca es va amansir davant de la santa i aquesta va lligar-la amb el cordó de la seva túnica, portant-la fins a Tarascó on la gent del poble en van fer mandonguilles.

Sense anar tant lluny en tenim un altre exemple similar a l'estany de Banyoles. Mentre els exercits carolingis assetjaven Girona, que estava en poder dels moros, de l'estany sortia un drac que feia estralls entre les tropes cristianes. El monjo Mer, el mateix Sant Mer que segons la llegenda va donar nom al poble d'Amer, es va encaminar al cau de la bèstia i va tornar-la al campament de les tropes de Carlemany, completament manyaga i lligada pel coll amb la seva estola. No cal dir que també en aquest cas, els soldats van estossinar-la sense miraments.

Aquestes llegendes no són casos únics i representen la santedat vencedora del mal pur, només amb la força de la fe.

Dracs que planten cara

L'altra significació del drac, la de guardià de tresor o de prova a superar, està abundantment representada a totes les cultures. El trobem als poemes èpics escandinaus anomenats *Eddas*; a la mitològica saga germànica dels Nibelungs; a les llegendes del rei Artur...

A Catalunya també trobem dracs d'aquesta tipologia: Malmercat, la Tallada d'Empordà, de Vilardell, de Sant Llorenç del Munt... En tots els casos es tracta d'un cavaller que no té res de sant i que o bé amb enginy, o bé amb una aferrissada lluita li fa la pell al drac.

La llegenda més popular i que més vagades ha estat escrita en diverses versions és la de Sant Llorenç del Munt, en la que no entrarem en detall atès que ja va ser publicada com a col·leccionable d'aquesta revista.

En aquests casos sempre es tracta d'un drac que impedeix que el territori s'enriqueixi i sigui prósper. La mort del drac significa l'alliberament de la terra i de la gent que hi viu.

Sant Jordi i el Drac

Sant Jordi agrupa una i altra tipologia de les llegendes que acabem d'esmentar. Per una banda hi ha la santedat del protagonista, fet que en aquest cas no és suficient per poder acabar amb la fera i per tant s'hi ha d'enfrontar amb armes convencionals.

La llegenda de Sant Jordi matant el drac és un joc de simbolismes profunds, posat de moda a partir del segle XII amb la *Llegenda Àurea* de Jaume de Voragine.

De fet, l'Església dubta de l'existència d'aquest sant, que suposadament va viure a Capadòcia al segle IV i va ser martiritzat durant molt de temps per ordre de l'emperador romà Dioclecià. Tantes van ser les tortures al que van sotmetre'l abans de decapitar-lo que és conegut com el "megalomàrtir.

En aquesta llegenda, el cavaller Sant Jordi mata el drac que anava a cruspir-se la filla del rei, després que aquesta era la darrera verge que quedava en el reialme. Amb la mort del drac, tot el país es converteix al cristianisme.

Més modernament s'hi han incorporat variants com un sorteig en el que era escollida la filla del rei, o que el sant malfereix la bèstia portant-la a la plaça on el poble l'acaba de matar.

La simbologia de la llegenda és profunda i té moltes ramificacions. El drac, és al' hora el mal en estat pur i la prova a superar per aconseguir l'objectiu. La princesa verge, és també la darrera dipositària de la fecunditat en estat pur, és a dir la darrera possibilitat de que aquella terra, aquell país, sigui fètil i prosperi en l'abundància. El rei, malgrat el seu poder està supeditat al territori i no té sentit d'existir si no és com a símbol de la col·lectivitat. Finalment Sant Jordi, qui no hi té res a veure amb la resta de protagonistes, però que lluita contra la injustícia. En tant que foraster, el cavaller Jordi és el portador de la salvació assimilada al cristianisme.

La simbologia i els valors que expressa la llegenda de Sant Jordi van portar-lo a ser el patró de la cavalleria.

En aquest cas, malgrat la santedat del cavaller, el mal en forma de drac és tant potent que cal lluitar-hi aferrissadament. Es tracta simplement d'un toc d'atenció sobre el fet que no es pot combatre el mal o la injustícia només resant. Aquesta màxima, impensable anteriorment, pren especial relleu en l'Edat Mitjana en que calia justificar les creuades i la lluita contra els moros.

Els primers dracs del Corpus

Els nostres dracs festius, com els altres elements de la imatgeria popular, els trobem documentalment per primer cop a les processons de Corpus. Naturalment sense perjudici que un símbol universal com és el drac, ja existís en forma de figurot en celebracions precristianes.

La primera cita que trobem sobre el drac és al document de 1424, aparegut al *Llibre de les Solemnitats de Barcelona*.

Mercès a la investigació d'Amadeu Carbó i Toni Serés, feta per al seu llibre *Corpus*, sabem que aquesta relació d'elements que sortien a la processó de Corpus, és un protocol de funcionament que tornem a trobar en anys següents amb petites modificacions.

En el document hi apareixen tres cites referents a dracs. La primera i més coneguda és entre els elements dependents de l'església de la Mercè. Diu així: *Item lo drach ab la creu e diadema de sancta Margarida, ab les caldes del dit drach*. En aquest primer cas

se'n desprén que el portador del drac duia una mena de pantalons que segurament complementaven l'aspecte de la figura.

Una segona cita i vinculada al fet del drac, com a representació de l'infern o d'un element infernal, la trobem en el mateix document: *Infern ab Llucifer dessús ab IIII diables ab ell*. Al peu i per tant segurament es tracta d'un afegitó d'algun any posterior al 1424 consta: *Lo drach de sent Miquel*.

La tercera cita no es refereix concretament a un drac sino a la víbria. En aquest cas és entre els elements depenents de Santa Maria del Mar on hi trobem dues anotacions que ens interessin : *Sanct Jordi a cavall i Lo vibre*.

També en un afegitó a peu de pàgina hi consta: *Item la rocha ab la donzella de Sent Jordi. Item lo rey e reyna pare e mare de la dita donzella ab llur companya*. Sembla ben bé que l'entremés de Sant Jordi creixi i prengui importància amb el temps. D'aquesta cita hem d'interpretar la *rocha* com el cadafalch on hi anaven els altres personatges i també hem d'interpretar la *companya* de la donzella com un estol de persones que l'acompanyaven, no com una companya sola.

Després de parlar de la llegenda de Sant Jordi amb el drac, no ens ha d'estranyar trobar en el seu lloc la víbria. Dins dels bestiars medievals, és més ferotge la víbria que el drac, per tant, el mal més profund al qual s'enfronta Sant Jordi, ha de ser com més terrible millor.

Detalls d'aquells dracs antics

Ja des dels inicis trobem que el drac és una bèstia de foc. Només per citar un parell d'exemples, en el *Llibre de les Solemnitats* ja esmentat i amb data de 1461, trobem: *...barquers ab un drach que llansava foch...* I amb data de 1463 consta: *Primer anava un drach ple de fochs grechs que socarrava la gent per ferla fer loch*.

Pel que fa a l'aspecte físic dels dracs, ens hem de remetre a les rajoles i gravats a partir del segle XVII.

En les relacions de Corpus no acostumen a constar-hi descripcions, encara que en una partida de despeses de 1680 que consta en el *Manual de Novells Ardits*, hi diu: *Fou deliberat pagar 36 lliures 2 sous pel cost de les pells blanques per cubrir lo drac y la brivia que van a la professó de Corpus*.

De la cita anterior es desprén en primera lectura que les pells eren de color blanc, però si atenem al fet que els blanquers eren els que adobaven les pells, podem interpretar que es tractava de pells adobades. També parla de "*cobrir*" les dues figures i sense fer gaire esforç de lògica imaginativa, podem interpretar que les figures eren carcasses que es cobrien de pells i que segurament eren pintades en consonància

Conclusió

No cal dir que es poden fer més interpretacions sobre els dracs, així com cal estudiar més a fons la historia documental d'aquesta peça del bestiari. Per damunt de tot, hem d'apendre a llegir el rerafons d'aquestes figures, que desproveïdes de la seva simbologia i raó de ser, no passen de ser justament imatges..... això sí, imatges festives.

Jan Grau
11/11/98